

Психологічний аналіз діяльності персоналу інформаційно-аналітичного профілю розвідувального органу Міністерства оборони України

В.Є. Шевченко

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

У статті досліджено тенденції процесів трансформації інформаційно-аналітичної роботи в розвідувальних службах України з урахуванням сучасних викликів національній безпеці. Подано результати психологічного аналізу діяльності персоналу інформаційно-аналітичного профілю розвідувального органу Міністерства оборони України.

В статье исследованы тенденции процессов трансформации информационно-аналитической работы в разведывательных службах Украины с учетом современных угроз национальной безопасности. Показаны результаты психологического анализа деятельности персонала информационно-аналитического профиля разведывательного органа Министерства обороны Украины.

The article examines trends in the processes of transformation of information and analytical work in the intelligence services of Ukraine having considered the current national security threats. It shows the results of a psychological analysis of information and analytical profile of the staff for intelligence agency of the Ministry of Defence.

Ключові слова: інформаційно-аналітична робота, персонал, розвідувальний орган, психологічний аналіз.

Постановка проблеми

За останні десятиріччя розвідувальні служби, зокрема України, істотно змінюються. Після закінчення «холодної» війни увага збройних сил і спецслужб зосереджується на безпеці не лише своїх держав, а й інших народів.

Урядові розвідувальні запити дедалі частіше стосуються питань глобального або міжнародного характеру. Нові невоєнні небезпеки та загрози, розширення міжнародного втручання і багатонаціональні дії з підтримки миру стимулюють швидке збільшення кількості запитів до спецслужб, які пов'язані з міжнародною безпекою [1, 2].

На сьогодні діяльність розвідувальних служб торкається глобальних проблем довготривалої безпеки, наприклад, боротьби з тероризмом. Серед цих проблем – обмеження зброї масового знищення та розповсюдження звичайних озброєнь;

підтримка угод з контролю озброєнь та інших засобів створення довіри; міжнародні санкції; підтримка роботи правоохоронних структур у боротьбі з розповсюдженням наркотиків та іншими формами організованої злочинності; боротьба з порушеннями прав людини; допомога в разі природних або інших катастроф. Окрім того, є необхідність у міжнародному співробітництві із захисту нестійких національних інфраструктур та в протидії хакерам у глобальній комп'ютерній мережі [3; 4].

За таких умов надзвичайно важливою є оптимізація процесів інформаційно-аналітичної роботи в розвідувальних службах України з урахуванням сучасних викликів національній безпеці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питанням діяльності персоналу розвідувальних органів України присвячено

ряд робіт вітчизняних науковців: А.М. Кузьменка [1], О.І. Галаки [5; 6], Ю.А. Галімова [7], В.І. Гвоздя [8], В. Гринчака [9], О.І. Загинайка, М.М. Пальчука, Г.М. Потапова [10], М. Петренка [11] та інших. Аналіз наукових робіт зазначених авторів свідчить, що в них подано лише змістовні методологічні кроки реформування роботи розвідувальних органів держави. Науковцями не приділено уваги психологічному аналізу діяльності персоналу розвідки, зокрема інформаційно-аналітичного профілю. Відтак, проблема, що розглядається нами, у працях вітчизняних авторів повністю не розкрита.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Останні події військового характеру в Україні демонструють хиткість і нестабільність національної безпеки, її пряму залежність від ефективної діяльності розвідувальних органів держави, роботи їх інформаційно-аналітичних підрозділів.

Формулювання цілей статті

Метою статті є подання результатів психологічного аналізу діяльності персоналу інформаційно-аналітичного профілю розвідувального органу Міністерства оборони України.

Виклад основного матеріалу дослідження

Володіння достовірною та актуальною інформацією поряд з умінням ефективно використовувати адекватні методи її збирання, аналізу та надання є основою успішної діяльності підприємств і організацій будь-якої організаційно-правової форми.

Інформаційно-аналітична робота в галузі міжнародних відносин, зовнішньої політики та розвідки – сукупність дій, що відбуваються в інтересах підвищення ефективності державної управлінської діяльності та мають на меті пізнання сутності, причин, тенденцій розвитку подій і явищ на світовій арені, розгляд і оцінювання ситуацій, вироблення на основі аналізу й обробки міжнародної інформації вис-

новків, рекомендацій, коментарів. Її мета – пізнання сутності, причин, тенденцій міжнародних подій і явищ для обґрунтування прийняття відповідних державних рішень [4; 14].

Із практичної точки зору, інформаційно-аналітична діяльність є цілісною частиною відомчого механізму управління розвідувального органу, що виявляється в наявності єдиних цілей, єдиного комплексу функцій, єдиних основних методів їх реалізації, єдиного класу об'єктів управління, в існуванні стійких зв'язків між елементами середовища, при перевазі внутрішніх зв'язків над зовнішніми, що забезпечує відносну автономність системи. Будучи невід'ємним елементом управлінської діяльності, вона повинна бути спрямована на досягнення конкретних результатів, до яких можна віднести насамперед забезпечення безпеки держави та законності в суспільстві.

Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності розвідки є системою, що включає в себе два взаємопов'язані компоненти. Перший – це інформаційне забезпечення, яке полягає у вивченні інформаційного попиту споживачів, підтримці стійкого стану інформаційних зв'язків, зборі, накопиченні, обробці, зберіганні та видачі інформації споживачам у максимально короткі терміни.

Другий – аналітичне забезпечення, що полягає в дослідженні ризиків і загроз національним інтересам, виявленні причин і умов, що впливають на формування обстановки, прогнозуванні її розвитку, вивченні проблемних ситуацій у сфері забезпечення безпеки держави та законності в суспільстві.

Роль розвідувального органу в системі військової організації держави та покладені на неї функції обумовлюють необхідність обліку в організації інформаційно-аналітичного забезпечення її діяльності величезного обсягу найрізноманітнішої інформації (політичної, економічної, науково-технічної, науково-методичної, нормативної, педагогічної, статистичної та звітної), а також необхідність її оператив-

ного надання для прийняття рішень в умовах стислих строків. При цьому джерела отримання інформації персоналом розвідки настільки різноманітні й різнобічно виражені, що не піддаються чіткій класифікації.

Методологічно виділяють два вектори інформаційно-аналітичної роботи:

- інформаційний вектор, що полягає в пошуку, збиранні, зберіганні, поширенні інформації;

- аналітичний вектор, що полягає в узагальненні, класифікації інформації, її аналізі та перетворенні, розробці висновків, пропозицій, рекомендацій і прогнозів тощо.

Успішне розв'язання завдань перспективного та поточного планування, оперативного керівництва, найбільш раціонального використання сил і засобів потребує постійного аналізу факторів, що впливають на стан безпеки держави. Це передбачає, у свою чергу, безперервне збирання інформації про реальну наявність ризиків і загроз державним інтересам, поточну діяльність підрозділів розвідувального органу, її результати та середовище функціонування.

У сфері міжнародних відносин виділяють такі основні завдання інформаційно-аналітичної роботи:

- знайти в інформаційному потоці ті факти, що викликають інтерес у царині міжнародних відносин з точки зору національної безпеки;

- у сукупності виділених фактів знайти проблемну ситуацію, яку необхідно розв'язати;

- на підставі проведеного аналізу зробити висновки, внести пропозиції для прийняття державних рішень [15, с.12].

До аналітичної діяльності відносять ті процедури та процеси інтелектуальної діяльності, які мають ознаки творчості, породжують нову інформацію, дають змогу виявляти нові проблеми або їх аспекти, пропонувати нетрадиційні способи їх вирішення. Зростає інтерес управлінських структур до методів і засобів аналітичної роботи, посилюється роль різних видів

експертизи (правової, фінансової, макро-економічної, міжнародної, науково-технічної тощо). Основним результатом інформаційно-аналітичної роботи є вивідна (аналітична) інформація [16, с. 8].

Інформаційно-аналітичним продуктом аналітиків розвідувального органу є розвідувальна інформація (розвідувальні дані). Термін «розвідувальні дані» є категорією інформації, яка ґрунтується на теорії сучасного володіння та управління інформацією, включаючи в себе цей термін як ланку в ланцюгу нарощування цінностей, починаючи з фактів, що переходять в інформацію, потім у знання і набувають кульмінації в істині. Більшість отриманих розвідувальних даних мають елемент переробки інформації. У воєнній сфері чітко виражена відмінність між неперевіреними даними будь-якого характеру, визначених як інформація, та інформацією, отриманою в результаті переробки даних. З огляду на це всі розвідувальні дані є інформацією, але не вся інформація, звісно, є розвідувальними даними [13, с. 162].

Відповідно до Закону України «Про розвідувальні органи України» розвідувальна інформація – це усні та зафіксовані на матеріальних носіях (у тому числі зразках виробів і речовин) відомості, які неможливо отримати офіційним шляхом, про реальні та потенційні можливості, плани, наміри і дії іноземних держав, організацій та окремих осіб, що загрожують національним інтересам України, а також про події і обставини, що стосуються національної безпеки і оборони [16, с. 339].

Значення аналітичної роботи в діяльності розвідувального органу на всіх рівнях визначається тим, що її результатом повинно бути не тільки з'ясування основних проблем і ризиків, а й конкретних шляхів їх усунення на основі наявних можливостей. Необхідність системного підходу до цієї роботи обумовлена також бурхливою зміною соціально-економічних відносин, сталою тенденцією до криміналізації суспільства та нагальними потребами створення системи адекватного реагування з

боку спеціальних служб і правоохоронних органів на ці процеси.

Основними вимогами до аналітичної роботи в розвідувальних органах є: достовірність та повнота інформації, що використовується; її всебічність, об'єктивність, системність і плановість; комплексне використання методів аналізу. У розвідувальних органах держави найчастіше використовується інформаційно-аналітичний моніторинг – як вид інформаційної діяльності, пов'язаний із процесами аналізу, синтезу даних із застосуванням методів моделювання, експертного оцінювання, діагностики та прогнозування, що реалізуються в режимах постійного збирання інформації з традиційних і нетрадиційних джерел з метою регулярного інформаційного забезпечення визначених законами користувачів [6, с. 12].

Моніторингові дослідження передбачають одержання статистичних або змістовних показників, які характеризують об'єкт спостереження та які можна виміряти. Система спостережень будується на фіксації дискретних кількісних характеристик об'єкта спостереження, накопичуванні цих відомостей і на можливості шляхом інтелектуальної інтерпретації одержаних відомостей зробити висновки про якісний стан об'єкта.

Моніторинг ґрунтується на спостереженні типових рис у поведінці об'єктів спостереження (оперативного інтересу) і своєчасній фіксації на їх фоні різних відхилень від норми.

Моніторингові аналітичні дослідження, як правило, регламентуються етапами обробки інформації, обраною тематикою та фіксованим переліком джерел. Головне в моніторингових дослідженнях – чітка орієнтація на конкретну постановку завдання та цілеспрямовану змістовну обробку інформації.

Слід зауважити, що провідною ознакою розвідувальної інформації є її упереджувальний характер, тобто вона попереджає керівництво держави стосовно планів і намірів інших країн щодо України. Інформація розвідки має позавідомчий

та об'єктивний характер за присутності комплексного підходу в оцінці тих чи інших подій. Отримуючи матеріали з проблематики, аналітики розвідки можуть зробити обґрунтовані прогнози та запропонувати керівникам кращі варіанти вирішення різноманітних проблем у галузі зовнішньої політики держави.

Для ефективної роботи аналітика розвідувального органу необхідне знання джерел інформації, характеристик інформаційних масивів: розсіяння інформації, старіння, актуальності інформації, оцінювання характеристик інформації – якісних (достовірність, об'єктивність, однозначність, своєчасність, релевантність, актуальність), кількісних (повнота, достатність), ціннісних [17; 18].

На тлі сучасної інформаційної революції у світовій практиці міждержавних відносин відбувається послідовна трансформація війни або збройного протистояння класичного типу у війни або протистояння неklasичного типу. Поступово відходить у минуле образ війни як збройного летального протиборства з численними людськими жертвами. Натомість отримуємо образи іншої «війни» – нанотехнологічної, психологічної, інформаційної, коґнітивної (війна світоглядів або типів свідомості) і війни преємптивної («трансформація націй»; заповнення «вакууму безпеки» тощо) [17, с. 668].

Наша держава опинилася нині перед викликами та загрозами ери глобалізації та інформаційного протиборства. Водночас на цьому шляху відкриваються широкі можливості розвитку країни та її військової організації, національної безпеки й оборони.

Однак неправильно обрана стратегія національної безпеки у военній сфері держави (особливо у її воєнно-політичному аспекті), недостатній динамізм і мобільність підготовки до інформаційних воєн і відсутність належної уваги до питань воєнно-інформаційної безпеки можуть призвести до небажаних і навіть драматичних наслідків, що ми спостерігаємо зараз.

З огляду на викладене, інформаційно-

аналітичне забезпечення вищого державного керівництва в першу чергу стосується загроз національній безпеці з посяганням на суверенітет і територіальну цілісність України, а також негативного впливу регіональних локальних воєн і конфліктів у різних регіонах світу, передусім поблизу кордонів України. Багато уваги приділяється й таким питанням, як боротьба з тероризмом, поширення зброї масового ураження, забезпечення безпеки наших миротворчих контингентів. З цих питань проводиться інформування тих, хто згідно з чинним законодавством є споживачем інформаційних і інформаційно-аналітичних матеріалів розвідувального органу Міністерства оборони України (далі – МОУ).

Можна виділити такі види інформаційно-аналітичних матеріалів розвідувального органу:

- документальні матеріали, для яких не потрібна додаткова інтелектуальна обробка (як правило, відомості з суворо обмеженим доступом);

- аналітико-синтетичні інформаційні матеріали, підготовлені в результаті інтелектуальної обробки закритих документальних матеріалів та інших першоджерел (аналітичні довідки, повідомлення, огляди, висновки, що підготовлені з пріоритетних проблем);

- тематичні підбірки (у сфері політики, економіки, науки та техніки, діяльності спецслужб, адміністративно-правового та контррозвідувального режиму) та окремі документальні матеріали, що містять інформацію з пріоритетних проблем розвідки, для реалізації яких необхідна додаткова інтелектуальна обробка (звіти, доповіді, дисертації, матеріали конференцій, копії законодавчих і нормативних актів та інструкцій, що регламентують питання отримання громадянства, виду на проживання, режиму проживання іноземців, осіб без громадянства та іноземних громадян);

- організаційно-розпорядчі, фінансово-економічні документи та країнознавчі матеріали (статистичні звіти, відомості про країну, інофірми, установи та конкретні особи, контракти та комерційні

пропозиції, інформація з різних аспектів адміністративно-правового режиму тощо) [12; 19].

Ураховуючи актуальність наряду, в інформаційно-аналітичній діяльності розвідувального органу МОУ задіяно велику кількість персоналу. Відповідно до організаційно-штатної структури розвідувального органу МОУ основна інформаційно-аналітична діяльність здійснюється в департаментах: стратегічної розвідки, розвідувального забезпечення Генерального штабу Збройних сил України (ГШ ЗСУ), інформаційного забезпечення ГУР МОУ; окремих військових частинах [20, с. 10].

Добуту й оброблену інформацію персонал центрального апарату розвідувального органу МОУ готує для подання вищому державному та військовому керівництву держави.

За операційним змістом інформаційно-аналітичну роботу поділяють на управлінсько-аналітичну та оперативно-аналітичну діяльність, що мають як спільні змістовні ознаки, так і певні специфічні риси.

Зокрема, однією з особливостей управлінської-аналітичної діяльності є постійна необхідність прийняття рішень в умовах дефіциту часу. Процес вироблення та прийняття рішень у системі управління за суттю є інформаційним процесом. Рішення – це «згусток» інформації, спеціально зібраної, проаналізованої та опрацьованої суб'єктом управління. Рішення є інформаційним за своєю сутністю, при чому являє собою констатацію нинішнього стану системи, синтез інформації про сьогоднішній день з інформацією про майбутнє, що виражене у меті, поставленій перед системою [21, с. 6].

Управління, як процес планування, організації, мотивації та контролю, передбачає наявність і єдність двох підсистем – керованої та керуючої.

Взаємодія об'єкта і суб'єкта управління – це, перш за все, інформаційна взаємодія. Завдяки обміну інформацією між суб'єктом і об'єктом управління система виробляє команди управління для підтри-

мання своєї життєдіяльності та виконання поставлених перед нею цілей і потребує зворотного зв'язку – надходження інформації про результати [22; 23].

Тільки систематизована інформація дає можливість керівнику визначати ефективність організаційних, оперативних, соціальних та інших заходів, а також залежно від умов, які складаються, змінювати накреслену програму. Чим краще поінформований керівник, тим більш оперативними та вищими за якістю є його рішення.

Суб'єкт управління, виробляючи управлінські рішення, передає їх об'єкту управління, оформлюючи інформацію у вигляді організаційно-розпорядчих документів (положень, інструкцій, правил, наказів, постанов, рішень тощо). Часто для одержання ефективного результату в процесі управління необхідна як усна, так і письмова взаємодія між суб'єктом і об'єктом, однак, для більшості процесів управління важлива наявність інформації, закріпленої на матеріальному носії [24; 23].

Таким чином, результат управління залежить від того, наскільки продумано, систематично та професійно відбувається інформаційна взаємодія між суб'єктом і об'єктом управління.

Певні особливості має військове управління. Під військовим управлінням розуміється регулюючий, забезпечувальний, виконавчий та організуючий вплив органів державної влади в межах військової організації держави та безпосереднє керівництво військовими формуваннями й установами з метою виконання завдань щодо забезпечення оборони та військової безпеки держави та суспільства [25, с. 190].

Безпосередньо військово-спеціальна діяльність фахівців органів військового управління та персоналу аналітичних підрозділів, зокрема центрального апарату воєнної розвідки, пов'язана з розв'язанням складних завдань за відсутності чіткого алгоритму, необхідністю комплексної оцінки ситуацій, контролем і попередньою роботою з розподілу завдань іншим особам. Діяльність проходить у постійному дефіциті часу та інформації з підвищеною

відповідальністю за кінцевий результат. За таких умов управлінсько-аналітична та оперативно-аналітична діяльність мають спільні психологічні риси і будуть розглянуті нами сукупно, як інформаційно-аналітична діяльність [26, с. 5].

Порівняльний аналіз предметної та функціональної структур діяльності фахівців управлінсько-аналітичного та оперативно-аналітичного профілю дає змогу говорити, що структура професійно важливих якостей цих фахівців багато в чому збігається. Це обумовлено тим, що вони зайняті професійною діяльністю в рамках споріднених воєнно-облікових спеціальностей. Наявні ж відмінності в структурі професійно важливих якостей виявляються лише в окремих знаннях і вміннях, а також у рівні розвитку конкретних професійно важливих знань і навичок [15]. Крім того, основним інтегральним психічним процесом, що лежить в основі цих різновидів аналітичної діяльності, є оперативне мислення фахівців, які її здійснюють. Його зміст в основному зводиться до побудови ідеальних оперативно-інформаційних моделей ситуацій, на основі яких формулюються оперативно-розвідувальні завдання та шляхи їх розв'язання. На відміну від інших видів психічного моделювання, що мають місце в інших видах предметної, наприклад педагогічної, діяльності, елементами оперативно-інформаційних моделей є динамічні образи об'єктів оперативного інтересу: від загальних уявлень про об'єкт потенційної загрози державним інтересам до образів конкретних осіб, що діють у конкретних умовах.

Оперативне мислення, будучи стрижневим психічним процесом, що забезпечує пошукову діяльність, безпосередньо вплетене в практику аналітичної роботи, прямо пов'язане з її результатами і становить основу професійної кваліфікації аналітика розвідки та управлінця. Якщо виходити зі змісту оперативно-інформаційних моделей, то основу успішності оперативно-пошукової діяльності становить професійний досвід відповідних осіб, що здобувається тільки на практиці [27, с. 271].

Висновки

Дослідженнями встановлено, що інформаційно-аналітична робота в галузі розвідувальної діяльності – це сукупність дій, що відбуваються в інтересах підвищення ефективності державної управлінської діяльності та мають на меті пізнання сутності, причин, тенденцій розвитку подій і явищ на світовій арені, розгляд і оцінювання ситуацій, вироблення на основі аналізу й обробки міжнародної інформації висновків, рекомендацій, коментарів. Її мета – пізнання сутності, причин, тенденцій міжнародних подій і явищ для обґрунтування прийняття відповідних державних рішень.

За результатами психологічного аналізу діяльності персоналу інформаційно-аналітичних підрозділів розвідувального органу МОУ стає зрозуміло, що його не можна здійснити без виявлення

змісту і структури цього виду діяльності.

У військовій психології встановлено, що психологічний аналіз діяльності виявляє її зовнішні умови: об'єкт, засоби, результати та їх вплив на психіку і дії військового фахівця, а також внутрішні умови: цілі, мотиви, способи дії, можливості управління і саморегулювання. Тому напрямом подальших досліджень є здійснення професіографічного аналізу діяльності персоналу інформаційно-аналітичних підрозділів розвідувального органу МОУ, що передбачає дослідження перерахованих компонентів діяльності, їх змісту і способів взаємодії. Проаналізувати психологічну природу діяльності аналітика розвідки можна, лише визначивши спосіб взаємодії всіх компонентів його діяльності, оскільки в цій взаємодії проявляється суть кожного компонента окремо та всієї діяльності, як системи, в цілому.

Література

1. Кузьменко А. М. Особливості формування розвідувальних технологій в епоху глобалізації / А. М. Кузьменко // Юридичний журнал. – К. : Юстініан, 2006. – № 7. – С. 79-94.
2. Леонов В. В. Розвідувальні служби в системі демократичного цивільного контролю / В. В. Леонов // Стратегічна панорама, 2006. – № 2. – С. 54-58.
3. Бурячок В. Л. До питання організації та проведення розвідки у кібернетичному просторі / В. Л. Бурячок, Г. М. Гулак, В. О. Хорошко // Наука і оборона : щокв. наук.-теоретич. та наук.-практич. журнал Міністерства оборони України. – К., 2011. – № 2. – С. 19-23.
4. Петрик В. М. Соціально-правові основи інформаційної безпеки : навчальний посібник / В. М. Петрик. – К. : Ніка-центр, 2007. – 265 с.
5. Галака О. І. Система поглядів на науково-методологічні засади розвідувальної діяльності у контексті забезпечення національної безпеки України / О. І. Галака, О. А. Ільшов // Стратегічна панорама : щокв. наук.-практич. журнал Ради нац. безпеки і оборони України. – К., 2006. – Вип. 3. – С. 168-172.
6. Галака О. І. Українська військова розвідка завжди сповідувала принцип – бути поза політикою та поза конкуренцією / О. І. Галака // Військо України, 2007. – № 9. – С.15-17.
7. Галімов Ю. А. Психологічне прогнозування надійності діяльності офіцерів оперативно-розшукових підрозділів Державної прикордонної служби України : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.09 / Ю. А. Галімов. – Хмельницький : Нац. академія Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького, 2004. – 212 с.
8. Гвоздь В. І. Розвідувальний орган Міністерства оборони України у системі забезпечення національної безпеки України / В. І. Гвоздь // Стратегічна панорама. – К., 2009. – № 3. – С. 53-60.
9. Гринчак В. Агентурная разведка / В. Гринчак // Військо України, 2003. – № 9-10. – С. 14-15.
10. Затинайко О. І. Проблеми реформування та застосування Збройних Сил України в контексті сучасної теорії та практики воєнних конфліктів / О. І. Затинайко, М. М. Пальчук, Г. М. Потапов // Наука і оборона, 2013. – № 1. – С. 11-22.
11. Петренко Н. Разведсообщество Украины на марше перестройки / Н. Петренко // Неизвестная разведка, 2005. – № 5-6. – С. 17-19.
12. Плэтт В. Стратегическая разведка. Основные принципы : Учебное пособие / В. Плэтт. – М. : ФОРУМ, 1997. – 376 с.

13. *Ліпкан В. А.* Безпекознавство : Навчальний посібник / В. А. Ліпкан. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2003. – 208 с.
14. *Конах В. К.* Забезпечення інформаційної безпеки держави як складової системи національної безпеки (приклад США) : автореф. дис. ... канд. політ. наук / В. К. Конах ; Нац. ін-т стратег. дослідж. – К., 2005. – 19 с.
15. *Белоглазов Е. Г.* Методология обеспечения аналитической разведки криминальных процессов и явлений : автореф. дисс. ... д-ра. техн. наук : 05.13.01 / Е. Г. Белоглазов. – Московский университет МВД РФ. – Москва, 2007. – 32 с.
16. Закон України «Про розвідувальні органи України» // Правові основи військового будівництва та військово-цивільних відносин : зб. законодавчих актів з питань національної безпеки і оборони. – К. : Парламентське вид-во, 2005. – С. 338-345.
17. *Петров В. В.* Моніторинг відкритих джерел інформації як одна з форм виявлення маніпулятивних інформаційних впливів / В. В. Петров // *Круглий стіл : Моніторинг та прогнозування в системі національної безпеки України (25 червня 2008 р.) : Актуальні проблеми міжнародної безпеки : український вимір: матеріали круглих столів та конференцій, проведених Національним інститутом проблем міжнародної безпеки впродовж 2008 – 2009 років* // НІПМБ. – К. : Стило, 2009. – С. 668-670.
18. *Семенченко А. І.* Проблеми інформаційно-аналітичного забезпечення стратегічного планування у сфері національної безпеки та шляхи їх вирішення / А. І. Семенченко // *Стратегічна панорама*. – К., 2007. – №2. – С. 50-59.
19. *Овчинский А. С.* Информация и оперативно-розыскная деятельность / А. С. Овчинский. – М. : ИНФРА-М, 2002. – 157 с.
20. Головне управління розвідки (General Intelligence Directorate) : інформаційний буклет / за заг. ред. А. І. Галаки. – К., 2007. – 15 с.
21. *Сціборовський О. А.* Психологічні особливості прийняття ефективних рішень офіцерами ДПС України в нестандартних ситуаціях : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.09 / О. А. Сціборовський ; Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2005. – 20 с.
22. *Кострікін О. В.* Професійно важливі якості керівника як чинник ефективності управлінської діяльності : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.03 / О. В. Кострікін ; Укр. інж.-пед. акад. – Х., 2010. – 20 с.
23. *Карамушка Л. М.* Психологічний аналіз особливостей діяльності конкурентоздатної управлінської команди освітньої організації / Л. М. Карамушка, О. А. Філь // *Актуальні проблеми психології. Том 1 : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія : Зб. наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред. Максименка С. Д., Карамушки Л. М.* – К. : Міленіум, 2005. – Част. 16. – С.28-42.
24. Технології роботи організаційних психологів : Навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. та слухачів ін-тів післядиплом. освіти / За наук. ред. Л. М. Карамушки. – К. : Фірма «ІНКОС», 2005. – 366 с.
25. *Істратов О. Л.* Чинники співвідношення військової та державної служби / О. Л. Істратов // *Менеджер : Вісник Донецького державного університету управління : Серія «Державне управління»*. – 2010. – Т. 11. – № 168. – С. 187-195.
26. *Шпак Р. А.* Психофізіологічне забезпечення надійності професійної діяльності військових радіотелеграфістів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.02 / Шпак Р. А. – Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2004. – 20 с.
27. *Прыгунов П. Я.* Психологическое обеспечение специальных операций : оперативное внедрение / П. Я. Прыгунов. Учебное пособие. – Изд-во КНТ, 2006. – 472 с.